

HOE ALLES HIER VERANDERT

Antjie Krog
HOE ALLES HIER
VERANDERT

Uit het Afrikaans vertaald door Robert Dorsman

Uitgeverij Podium
Amsterdam

TEN GELEIDE

Een bezoek aan mijn geboortestad

‘Zie hoe alles hier verandert...’

De laatste dag van mijn bezoek. Ik tref mijn moeder in de keuken van het verzorgingshuis waar ze op een primus speciale pap van maïsmeel kookt. ‘Er is vandaag geen stroom,’ zegt ze terwijl wij beiden zien hoe de mouw van haar ochtendjas ineens vlamvat. Ze lijkt haar hand niet te kunnen bewegen, ik ren eropaf, o God, geen water in de kraan, schreeuw ik, waarop de verpleegkundige kalm en vaardig de kan met drinkwater over haar arm giet.

‘Na het ontbijt moet je me maar meenemen voor een ritje door de stad, dan laat ik je zien hoe ze alles naar z’n mallemoer hebben geholpen.’

Mijn moeder is een expert waar het gaat om ‘ze’ en eenmaal in de auto komt er geen einde aan haar woede. In de hoofdstraat zijn de bekende plaatselijke familiebedrijven veelal verdwenen. De meeste winkels zijn karakterloze zaken gerund door Chinezen ‘en alle winkels verkopen dezelfde goedkope troep – wat valt er dan in vredesnaam nog te kiezen?’

‘Koopt iedereen bij de Chinezen?’ vraag ik de verpleegkundige.

‘Ja, het is er goedkoop, vooral plastic spullen.’

Mijn moeder kijkt me aan alsof ze wil zeggen: zie je nou wel? Bij ons thuis stond het woord ‘plastic’ voor alles wat minderwaardig, namaak en dus verachtelijk was. Mijn vader

was schapenboer en mijn moeder maakte praktisch alles wat we aten zelf. Ons keukengerei was gemaakt van hout, metaal of zilver. Ze kookte in pannen van Duits staal en we aten van Engels porselein.

De trottoirs die we passeren staan vol met geïmproviseerde stalletjes waar mensen eten kopen, hun mobiele telefoon laten opladen, of hun haar laten vlechten. Er wordt gelachen en gepraat.

‘Kijk ze nou toch eens! Hoe ter wereld kunnen die zorg dragen voor de documenten in het Afrikaans over de Anglo-Boerenoorlog die ik het museum heb nagelaten? Laat staan dat ze zorg dragen voor het museum zelf! Wie restaureert de oude zandstenen Nederduits Gereformeerde kerk in het centrum? Zouden ze het merken als de klok die elk uur tot in mijn appartement te horen was er ineens mee ophield?’ Mijn moeders stem klinkt fel. Ze heeft haar armen over haar borst gevouwen en kijkt argwanend naar de zwarte mensen die bij de stopstraat om de auto krielen.

Door toedoen van zwervers is het treinstation platgebrand en de resten staan daar maar, de zandstenen muren zwartgeblakerd, de fundering doet dienst als toilet. ‘Weet je, ze wonen in een gebouw totdat het is uitgewoond – geen benul van onderhoud. De stad staat vol lege gebouwen, geraamten waar een bestemming voor wordt gezocht. Jouw middelbare school is nu een kantorencomplex, het oude nonnenklooster een centrum voor beroepstrainingen, de pastorie een auto-bandenzaak...’

Op straat is het een drukte van belang van auto’s en mensen: ‘Zie je nou!? Waar zijn de blanken? Waar zijn wij? Op het eerste gezicht voert zwart de boventoon in de stad!’

‘Maar op de verjaardag van uw zoon waren toch heel wat blanken?’

‘Ja, maar we zijn als insecten levend onder een steen – pas wanneer die wordt opgetild, zie je ons rondkruipen...’

Vlak voordat ik vertrek, zet ik een cd op die ik tijdens mijn verblijf in Duitsland bij Dussmanns kocht: *Die Winterreise – Im Schatten des Krieges*, gezongen door de tenor Peter Anders met pianobegeleiding van Michael Raucheisen en opgenomen terwijl de Russen Berlijn steeds verder in hun ijzeren greep kregen.

Mijn moeder ligt op bed. Haar arm zit in verband. Ze houdt de lichte spreij in haar broze reumatische vingers. Bij 'Gute Nacht', het eerste lied, worden we allebei ineens getroffen door hoe tenor Anders het woord 'Fremd' uitspreekt: 'Fremd bin ich eingezogen, / fremd zieh' ich wieder aus.' Zo 'fremd' zijn wij in dit land, ons land, altijd geweest.

Was soll ich länger weilen,
dass man mich trieb hinaus?
Lass ihre Hunde heulen
vor irre Herren Haus!

Bij Anders' mooie aspiratie van de 'h' kijken we elkaar aan, mijn moeder en ik, en word ik me bewust van de radeloosheid in onze ogen. Hoe zin te maken van ons leven? Wat zitten we hier in dit Afrikaanse land nou te luisteren naar *Die Winterreise*? Twee zonderlingen? Elitair? Ja! Twee excentriekelingen die de honden horen blaffen buiten het enige huis dat wij en zij kennen, en wel het huis dat door ons is gebouwd. Maar nog bevreemdender is het hoe treffend juist deze opname tientallen jaren van smart omspant, en zich uitstrekt tot aan ons kwijnende bestaan, dat door een bredere mate van rechtvaardigheid in verval raakte. Met het zachte geluid van as gaan achter ons, onder ons, rondom ons structuren te gronde die ons soort ten dienste stonden, structuren die werden opgericht om ons soort in stand te houden.

Ik buig me over de tekst. 'Ich will den Boden küssen, / Durchdringen Eis und Schnee.' Mijn moeder is in slaap geval-

len. Het verband bedekt niet alle brandwonden op haar huid.
Haar gebit zit een beetje scheef in haar mond.

Die kalten Winde bliesen
Mir grad' ins Angesicht;
der Hut flog mir vom Kopfe,
ich wendete mich nicht.

Nun bin ich manche Stunde
entfernt von jenem Ort,
und immer hör' ich's rauschen:
du fändest Ruhe dort!

Het wordt me te veel. Een mengeling van verdriet en tederheid, een volslagen gevoel van verlies en schaamte. En liefde. Ik raak haar zachtjes aan – de trillende halskwab van mijn alfabet. Geen 'Ruhe' meer in deze verweerde resten blankheid.

Terwijl ik me vastgesp aan mijn vliegtuigstoel licht op mijn mobieltje een sms'je op van mijn broer: de staat wil onze boerderij kopen met het oog op de herverdeling van grond. Ja of nee?

Het kleine vliegtuig stijgt op. Ik begraaf mijn gezicht in mijn handen.

Kaapstad, 2018

*Wij voelden hoe een groot
Waaien ons aangreep, hoe de wieken van de
Vaart van den tijd ons droegen naar den dood.*

Martinus Nijhoff, 'Het souper', *Verzamelde gedichten*

De kleur van je hart

Na de bevrijding

Het voelt alsof ik terug ben in de baarmoeder, het zware en tegelijkertijd lichte dekbed, de kruik. Door het raam zie ik het slapende boerenerf gezuiverd in maanlicht. Ergens ver weg roept een pluvier. Als verdoofd door de zorgeloosheid van mijn jeugd sukkel ik in slaap, veilig in het ledikant van stinkhout, veilig in het zandstenen huis, in dit deel van de Vrijstaat. Alles zo rustig en stil.

In de tuin schuiven sterren langs de hemel.

Ineens een geluid. Scherp. *'Hendrik, kom in!... Hendrik, kom in!'*

Het moet rond middernacht zijn.

Mijn broer Andries, wiens huis op een ander deel van de boerderij staat, roept Hendrik, onze jongere broer, over de radio op. De lijn kraakt. *'Kom gou!'* Ze stelen het vee... laat de lichten uit, en neem je geweer mee.

De snijdende kou van de Vrijstaat dwingt mij dieper in mijn vederwarme bed. Bij zijn vertrek slaat de hordeur dicht en in zijn *bakkie* rijdt hij het donker in.

De radio kraakt opnieuw: 'Hoeveel?'

Andries: 'Twee, met een hond. Ze hebben vijf koeien meegenomen en zijn net de windmolen gepasseerd. Heb je kogels?'

Ik doe mijn ochtendjas aan. Mijn ouders zitten al op in de eetkamer, naast de radio, in slippers van schaapsvacht, ieder onder een deken, nerveus, stijfjes. Ik ga naast ze zitten. Er

wordt geen woord gezegd. Mijn moeder gaat een deken voor me halen. Naast de radio blijven we wachten. De nacht is ineens vol dreiging.

Andries: 'Waar zijn ze nou?'

Plotseling klinkt de stem van Andries' dochttertje: 'Ma zegt dat ze bij de greppel zitten.'

'Wat is er aan de hand?' vraag ik.

Mijn moeder legt uit. Andries' vrouw Bettie staat nu waarschijnlijk op het dak van hun huis, waar ze een groot deel van de boerderij met een nachtkijker kan overzien. Bettie roept wat ze ziet door naar beneden, en de negenjarige Sumien geeft alles via de radio door aan haar vader in het bakkie.

Het is tegen enen. We wachten.

Sumien: 'Pa...? Hoor je me... Ma zegt dat ze in de richting van de weg gaan, maar ze kan jou niet zien... Waar zit je?'

Stilte. Mijn ouders zitten er gelaten bij – in het grijze maanlicht lijken hun gezichten doorgroefd.

Sumien: 'Pa, waar zit je? Hoor je me?' Haar stem klinkt ongerust.

Door de lijn klinkt alleen maar stilte... We wachten in het donker.

Na een kwartier komt de radio tot leven. Het is Andries. Hij klinkt buiten adem: 'We hebben er een gevonden, maar die andere is ontsnapt. Zeg tegen ma dat ze naar beneden moet komen en de deuren moet sluiten.'

We wachten. Dan denken we schoten te horen. Is er iemand bij het hek? De hond blaft. We wachten af. Wie heeft er geschoten? En op wie? En doet dit er iets toe? Welke wilde taferelen spelen zich af in het veld?

Mijn oog valt op de familiefoto. Ik kijk naar mijn glimlachende broers met hun borstelkoppies. Ik herinner me hoe Hendrik mijn moeders arm greep toen ze naar de boekenwijzer in de kinderbijbel bladerde. 'Alstublieft, alstublieft, niet lezen over die man die zijn kind moest doden met een mes.'

Wat maken mijn broers vanavond door dat ik me zelfs niet eens kan voorstellen?

We wachten een eeuwigheid. Eindelijk klinkt een stem over de radio: ‘Bel een ziekenwagen en zeg dat ze naar het waterreservoir moeten gaan.’

Een van de jongens. Met een stem zo gespannen dat we niet weten van wie hij is.

We zitten daar met z’n drieën; de maan heeft aan overvloed ingeboet. We blijven zitten, ieder met zijn eigen uiteenlopende gedachten. Mijn moeder komt vermoeid en zwaar overeind. Ze gaat in de keuken thee zetten. Mijn vader en ik blijven zwijgend achter. Ik neem mijn thee mee naar mijn ijskoude bed. Mijn ogen droog in het donker.

Mijn twee broers komen binnen voor het ontbijt. Ze lachen, praten, eten en doen de vorige avond af als niet abnormaler dan andere avonden. Politiek gezien, merk ik, behoren ze nog steeds tot de gematigde vleugel van de NP.

‘Wie vuurde die schoten af?’ vraag ik. Maar ik weet dat Andries een van de beste schutters is in de wijde omgeving.

Ze leggen uit. Een week vóór volle maan tot een hele week erna patrouilleren ze over de boerderij. Sinds de verkiezingen van 1994 hebben ze meer dieven opgepakt dan de hele eenheid veediefstallen van de politie in Kroonstad. Meestal bestuurt Andries het bakkie. Hendrik staat achterop met de schijnwerper. Zodra ze de dieven in de smiezen hebben, zetten ze hem aan.

‘Dan roepen we: “Staan of ons skiet!” Of iets in het Sesotho,’ zegt Andries. ‘Maar op dat moment krijg ik het al Spaans benauwd. Je grootste angst is dat die lui gewapend zijn en dat ze plotseling gaan schieten. Vervolgens moet je erop bedacht zijn dat ze ieder een kant op beginnen te rennen, de een rent

naar de boerderij en de ander naar de buit. Negen van de tien keer rennen ze na een waarschuwing gewoon door.'

Er valt een stilte in de eetkamer. 'Maar op het moment dat ze wegrennen... dan breekt het koude zweet me uit, onbeschrijflijk. Zodra de indringer wegrent, dwingt hij mij om te schieten. Hij dwingt me een pistool op hem te richten en daar heb ik een hardgrondige hekel aan. Eerst richt ik op de grond naast hem. Als hij zich dicht bij het maïsveld bevindt waar ik hem niet zal kunnen vinden, probeer ik hem in zijn benen te raken. De hele tijd ben ik doodsbenuwd dat ik hem de dood in jaag, en dat ik daar dan de rest van mijn leven mee word opgezadeld...'

Hendrik voegt eraan toe: 'Maar het ergste is dat ze niet bedenken dat Andries opzettelijk langs ze heen schiet. Sommige dieven zeggen achteraf dat Andries ze niet kón raken omdat hun *muti* zo sterk was.'

'Wat zegt de politie?'

'Man, als de politie er eenmaal is, dan komt het allemaal wel goed met ze... ze gaan naar het politiebureau, en de volgende dag komen ze op borgtocht vrij... Meestal krijgen ze een voorwaardelijke straf. Soms loop je samen met ze de rechtszaal uit. Of je haalt ze op weg naar huis in. Ik heb de rechter verteld dat het mij niet gaat om de waarde van de dingen die ze stelen, maar om wat mijn leven waard is, mijn boerderij, mijn toekomstplannen, mijn gemoedsrust...'

In een van de eerste door een zwarte in het Afrikaans geschreven romans vermoorden twee zwarte zwervers een joodse winkelier. Wanneer iemand de moordenaars verlinkt, veroordeelt de hoofdpersoon de verklikker. Ik rijd naar de schrijver toe, ergens ver weg op het platteland.

'Waarom veroordeelt uw hoofdpersoon de verklikker en niet de moordenaars?'

'Omdat zwarten elkaar nooit mogen afvallen.'

‘Maar de vrouw die de blanke moordenaar zag wegrennen bij het lijk van Chris Hani, zei toch ook niet: “Hij was blank, dus houd ik mijn mond.” Ze zei juist: “Zoiets mag niet, ik doe aangifte.”’

Hij kijkt me aan. ‘De blanken laten zich niet uitroeien, het overleven zit ze in het bloed. Maar wij, als wij niet voor elkaar opkomen, dan worden we weggevaagd.’

Hendrik wrijft over de knokkels van zijn rechterhand: ze zijn opgezet. ‘Sla je erop?’ vraag ik, verdoofd.

Hendrik knikt. ‘Op een gegeven moment drong het tot ons door dat we steeds dezelfde dieven vingen en we vonden dat we toch iets moesten doen, zodat ze als ze weer uit stelen gaan, een andere boerderij pikken en de onze met rust laten.’

Mijn broers vertellen me dat het aantal veediefstallen sinds de verkiezingen vervijfvoudigd is.

Later die ochtend komt een zwarte agent een schaap kopen. Terwijl hij de bankbiljetten aftelt, vraagt mijn vader: ‘U betaalt voor dit schaap, maar andere mensen uit de township stelen er liever een. Waarom wilt u ervoor betalen?’

‘Dit schaap is voor een begrafenis, en de voorouders zouden erg ongelukkig zijn met een gestolen schaap.’

‘Hoe lang kun je dit nog aan?’ vraag ik Andries.

Hij schudt zijn hoofd. ‘Ik weet het niet. Ik ontdek dingen in mezelf waarvan ik niet wist dat ik ze in me had...’

‘Zoals?’

‘Zoals dagelijks te moeten ervaren hoe onbeschoft mijn familie en ik worden aangepakt... te weten dat ik in staat ben iemand met mijn blote handen te vermoorden... ik leer vechten, doden, haten. En wij kunnen nergens heen. Een paar jaar geleden hoefden we de hoorn maar van de haak te tillen en we hadden de hoogste ambtenaar in het land aan de lijn. Nu wordt de plaats waar ik woon gerund door een vent wiens naam ik niet eens kan uitspreken.’

‘Ja, maar zo is het voor miljoenen zwarten ook altijd geweest.’

‘Precies... ik dacht dat er een nieuwe democratie zou komen voor iedereen. Maar wat ik nu zie, is dat de grove bejegening van gewone mensen die eerst beperkt was tot de townships, zich over het hele land verspreidt.’ Hij zwijgt, maar valt dan uit: ‘Toen Mandela het had over blanke en zwarte moraal, dat blanken zich alleen de dood van een andere blanke aantrekken, toen had hij eraan moeten toevoegen: zwarten laten zich niets gelegen liggen aan de dood van een blanke... maar wat erger is, ze bekommeren zich ook niet om de dood van een andere zwarte.’